

NY MUSIK

TONSÄTTARAFTON

O L O V F R A N Z É N

Museet, Kulturhuset, tisdag 25 maj 1982, klockan 20.00

P r o g r a m :

Olov Franzén: Preludium, för altflöjt o violoncell (1978)

(f 1946) Ingeborg Axner-Franzén, flöjt, tons violoncell

di nuovo, för flöjt (1974)

Ingeborg Axner-Franzén, flöjt

Makri, för fyrehändigt piano (1979) URUPPFÖRANDE

Ulrika Wedberg, Henrik Löwenmark, piano

Gryningsmusik, för violoncell, delvis preparerad (80)

Tonsättaren, violoncell

Olov Franzén föddes i Umeå den 22 jan 1946. Efter studentexamen genomgick han musiklärarklassen vid Musikhögskolan i Stockholm, 1966-70. 1966-72 studerade han violoncell för Gunnar Norrby och åren 1969-73 komposition för Ingvar Lidholm. Han var cellist i Norrköpings symfoniorkester 1971-72 och medlem i Harpans Kraft 1971-77. Sedan 1977 är han frilansmusiker och tonsättare, bostad i Härnösand, där han våren 1978 tog initiativet till bildandet av ensemblen HND. I hans ganska omfattande verklista kan nämnas orkesterverket Saiva 1972, kammaroperan Mötet 1973, Beyond för symfonisk blåsorkester 1973, Färger i en bristande vision för tenor, oboe d'amore, violin och violoncell till text av Tobias Berggren 1974 och hörspelet Caleb, en molnens broder till text av Barbro Lindgren, också inspelat på en Caprice-skiva, 1978.

Ingeborg Axner-Franzén, född 1946, genomgick musiklärar-, flöjt- och flöjtpedagogklasserna vid Musikhögskolan i Stockholm 1966-72, var flöjtist i Västerås Musiksällskap 1970-72 och är flöjtlärare m m vid Kapellsbergs musikskola i Härnösand sedan 1972. Hon är gift med Olov Franzén sedan 1977.

Ulrika Wedberg och Henrik Löwenmark studerar piano för Elisif Lundén vid Musikhögskolan i Göteborg.

Olov Franzén kan lugnt kallas en udda tonsättare. När vi inbjudit honom till en tonsättarafton beror det på att vi värderar honom som en av de märkligaste profilerna i den unga svenska tonkonsten med en musik som aldrig förhäver sig, som aldrig låtsas förmer än vad den är och som på det hela taget är lika försynt som sin skapare.

I en kommentar till sitt verk Makri, som nu uruppförs, i samband med att stycket presenterades som "månadens verk" av Stim i januari 1980, lämnade han ett egentligen ööverträffbart självporträtt som här skall citeras praktiskt taget i sin helhet:

"På senare år har jag i min musik alltmer medvetet börjat rikta in mig på att försöka förmedla innehållet i de upplevelser jag har när jag forskar i mitt inre. Ju djupare jag träng-er, desto mer allmängiltiga nivåer når jag. Längst inom oss har vi alla en källa av stillhet, glädje och harmoni, och det är den jag vill ska flöda genom min musik.

Den som av detta väntar sig att Makri ska vara en musik fylld av djup metafysik och spekulaton tar miste. I stället går min väg mot en alltmer 'absolut' musik, då det tycks mig som om musiken just som ren form och struktur har en förmåga att spegla de här djupa nivåerna. Som kompositör betyder det att jag alltmer intar en lyssnande attityd, håller tillbaka

min egen vilja och låter musiken forma sig själv.

Men Makri är inte heller utpräglat strukturalistisk musik och inte särskilt stillsam. Den är rak och enkel, efter tre crescendoågor kulminerar den i ett starkt rytmiskt fortissimoavsnitt, varefter följer ett lugnare efterspel. Nivån av harmoni, om den som jag hoppas finns därbakom, kan knappast analyseras fram. Men den som lyssnar med öppna sinnen ska finna den som en positiv känsla efter styckets slut, som en glädje över att ha upplevt något värdefullt.

Att jag vill göra musik på det här sättet betyder ingalunda att jag blundar för eländet i världen. Jag är mycket medveten om det och jag förstår fullt väl dem som skriver musik i protest eller förtvivlan. Men jag vill göra något åt eländet genom att sprida motsatta, positiva värden både i mitt liv och i min musik. Den verklighet av lugn och harmoni som jag skildrar är dessutom lika sann som det kaos vi ser omkring oss."

Preludium för altflöjt och violoncell från 1978 låter redan i titeln ana fader Bachs preludier som en möjlig inspirationskälla. Liksom i dennes preludium till fjärde cellosviten låter även Franzén lyssnaren känna in sig i jämnt löpande åttondelar i båda instrumenten. Men här och var bryts rörelsen av en liten paus. Den trygga 4/4-pulsen och treklangererna ersätts av en oupphörligt varierande metrik. Likaså permuteras tonmaterialet hela tiden och förs i en stegring mot den balanserande sista delen: en ostinat men rytmiskt varierad basfigur som landar i en sakta sjunkande orgelpunkt över vilken rör sig en stramt hållen flöjt-improvisation.

di nuovo för flöjt från 1974 är tillägnat Ingeborg Axner, som då ännu inte hette Franzén. Titeln syftar dels på att tonsättaren på nytt brukar en teknik han använt i tidigare verk, dels på själva kompositionsmetodiken byggande på motivisk upprepning. Inte oväntat har mötet med Per Nørgårds musik men framför allt dennes attityd till musiken inneburit en frigörelse för Franzén. Metoden i detta liksom i en rad andra av hans stycken bygger på en enkel idé: en harmoni som bryts upp och sönderdelas i fragment som visserligen bevarar något av den melodiska kvaliteten men dock saknar den bärande sånglinjen. Dessa fragment av olika längd spelas om och omigen, och den monotona effekten får också karaktär av ett slags fasförskjutning som i en del s k minimalistisk musik. Strukturen tättnar så småningom, fragmenten byts ut och en gradvis förnyelse av materialet sker. Här använder Franzén denna teknik för första gången i ett solostycke, alltså ett polyfont flöjtstycke som en smula påminner om Schönberg-skolans sätt att

tydliggöra större orkesterverk i sina kammararrangemang, på en gång enkelt, sammansatt och egaliserat. Stycket har två satser, den första med snabb puls och bestämd karaktär som ger ett "ordnat" intryck, den andra långsammare, friare med en meditativ, deklamatorisk grundton.

Makri innehåller alla grader av samspel men hela tiden med ett bevarat lugn, aldrig i konflikt. De båda musikerna än samlas, än skils, men rör sig mot samma mål om än på olika vägar. För övrigt hänvisas till tonsättarens egen kommentar som citerades i början.

Gryningsmusik för delvis preparerad violoncell från 1980 är tudelad, inte i åtskilda satser men väl avsnitt, det första Tranquillo och det andra Tempo stabile. Styckets titel kan i musiken tänkas motsvaras av en något disig eller beslöjad morgonkänsla som i första delen uppnås genom kvartstonspel, genom att i en i övrigt traditionell cellosats alltså använda kvartstoner. I den andra delen åstadkoms denna effekt med hjälp av gem som appliceras på strängarna. Undantagandes en kortare avslutning som samlar ihop och rundar av de båda avsnitten spelas hela andra delen pizzicato i stabilt tempo, en förutsättning för att de små men viktiga tånjningarna mot grundpulsen skall bli tydliga. Alltså två olika typer av förstämning, dels kvartstonsinslagen, dels prepareringen som får strängen att klinga något lägre än noterat, vidare de två olika spelsätten, med stråke och pizzicato, och slutligen balanseringen av två helt olika karaktärer fordrar tillsammans en obarmhärtigt känslig intonation. Stycket är djupt originellt och såvitt vi vet utan likar i cellolitteraturen.

Hur utfärdar man till sist en kärleksförklaring till en musik som är så märkligt udda, så lågmäld och intensivt levande som Franzéns? Kanske geneom ett citat ur en ny bok, Ernst Jüngers Eumeswil, som passar märkligt väl in i musikens anda:

"Jag gör knappast någon åtskillnad mellan tjänstgöring och fritid. Jag tycker lika mycket om det ena som det andra. Det stämmer med min princip att det inte får finnas någon tom tid, inte en minut utan spänning och vaksamhet. Den som lyckas driva livet som en lek hittar honung också i nässlan och odörten. Även faror och vidrigheter skänker honom njutning.

Varifrån kommer den här känslan att ständigt vara på semester? Troligen av att den andliga personen friställer den kroppsliga personen och iakttar dess spel. Fjärran från varje rangordning, njuter den av samklängen mellan stillhet och rörelse, mellan osårbarhet och den högsta sensibilitet - - - och stundom rentav upphovmannaskap. Den skriver texten på en tom sida och betvingar ödet; världen förändras genom skriften. Det är enheten av dans och melodi."